

Pot na žago.

Spisal *Ivan Prijatelj.*

Papa se je z mamó modro razgovarjal, ker je bilo v soboto popoldne. Sestra Anča je brala na verandi neko nemško knjigo s podobo na platnicah. Po dvorišču sta lovili kuharica in hišna petelinčka, ki je begal semtertja, kukurikal v smrtnem strahu in naposled, ko ga je dohitela debela roka kuharičina, vzfrfotal in obupno začivkal.

Vreme je bilo tiho in vroče.

Srečko in jaz sva stala pred vilo in gledala, da bi jo krenila po svetu kam takó, da bi za naju nihče ne vedel, kam sva šla, in da bi naju pod večer, ko pade rosa in se dolge sence stezajo od ceste, po celem vrtu iskali in klicali: »O-o, ho-ho, Srečko-o!« To tako lepo odmeva zvečer po mirnem dolu.

I, kaj? Kar naravnost v deželo pojdiva!

Zavila sva v gozdič. Tu je raslo vse polno najlepših mecesnov. Mecesen je pohlevno drevo. Ni tak kakor smreka ali bor, ki štrlita na vse strani svoje bodeče igle od sebe s hudobnim namenom, da bi te prasnila po obrazu. Mecesen ima tako mehke iglice, kakor da bi jih ne imel za nič drugega, kakor da te boža po čelu, preko oči, po licih in vratu, ko se plaziš skozi goščavo, prodirajoč v notranjost njegove domačije. On pa je tudi spraven in druželjuben. Smreka in bor ne trpita okolo sebe drugega drevesa. Vse zadušita. Mecesen pa živi v največji zložnosti z vsemi božjimi rastlinami in drevesi. Kdaj pa je že kdo bral, da bi se bil mecesen prepiral s kakim drevesom? O smreki pa se vedno kaj čita. Celó v šolskem berilu je pesem o tem, kako se je grdo kregala z jablano, torej z drevesom, ki ji ni ne v peto ne v šesto, ker ne raste nikoli v gozdu.

Šla bi bila lahko po stezi, ki se je vila po ovinkih navkreber. Pa kdo hodi po stezah, ki je mlad, močan in pogumen ter gre vrhutega v deželo? Steze so napravili stari ljudje zase. Jaz in Srečko nisva še nobene steze nasula, zato ne hodiva po dolgočasnih in večnih stezah. Kar navprek jo udariva. In kako se to gre! Sedaj korakava po mehki gozdni travi; majhni brinjevi grmiči nama zastavljajo pot. Ali kdo se zmeni zanje, ki je mlad in vesel in gre v deželo? En sam skok, malo začutiš, da te je nekaj zbodlo skozi tanke letne hlačice, pa si onkraj grma. Dalje in dalje potujeva. Zdajci stojiva pred visokim bregom, ki se kakor nasip okrog trdnjave vzdiguje v zrak. Tu se ne kaže dolgo pomišljati. Kdor ina veselo pa pogumno srce kakor jaz in Srečko — ta stopi par korakov nazaj, se razmahne z rokami, poteče . . . breg se ustavlja, strmiči, niža, pada, in na njem si. Ozreš se nazaj. Spodaj rastejo trepetlike: čisto majhne so sedaj in z listi migljajo kakor da bi se veselo smehljale. Ozreš se naprej in sedaj šele zagledaš pravo gozdno trdnjavo. Odspredej zid iz grmovja šibaste leščevine, rogovilastega in trdoglavega gabra, tanki javorčki stoje vmes in se visoko vzpenjajo v zrak

kakor da bi gledali, odkod se bliža sovražnik. Tudi hudobno brinje in česminje stoji v prvi vrsti. Teh dveh se je treba v resnici bati. A kako je debelokoža rakita prišla v to posadko, to vedi sam Bog. Za Boga, kdo pa se še boji rakite? Nihče. Najmanjši otrok se ji upa odrezati najgladkejši vršiček, ga uviti, narediti piščalko in ji v zasmeh eno zagosti pod nos.

Za tem ozidjem se vidi v notranjost gozdčiča. Ne visoke, a lepe in vitke smreke stoje v njem druga ob drugi. Gledajo se, strme v nebo, se grejejo na solncu in se z vrhovi polglasno pogovarjajo. Drugega dela nimajo na tem božjem svetu. Veselje jim delajo ptički in teater veverica, ki po vejah prekucuje svoje kozolce. Vse jo gledajo in rade jo imajo, zato ker je vesela žival. Ako ji preti kaka nevarnost, ji mole vse svoje veje nasproti, da se vihti z ene na drugo. Tako si jo podajajo iz rok v roke, dokler je ne dobi ona, ki ima najgostejši vrh, v katerega jo varno skrrije.

V gozdič velja torej prodreti.

Mala skrb. Srečko je mlad dečko. Komaj šest let ima, ali treba je videti njegovo očesce, kadar se pripravlja na odločen korak. Igrá mu ter se bliska kakor zvezdica na nebu. Jaz hodim ob trnjevi in gosti séči, išoč prehoda. Srečko se smeje, dela velike korake kakor odrasli ljudje, in Bog ve, kaj mu snuje gladkoostrizena glavica. Zdajci se zateče, iztegne roke, razdeli grmovje in že je prodril skozi dolgo vrbovje razkošatene leske.

»Ho-ho!« kliče z one strani in se smeje na ves glas, da odmeva po gozdiču in se penice in drobne gozdne sinice plašijo in beže.

Jaz moram za njim. Ali meni ne gre to tako lahko. Jaz nisem šest let star in se ne morem izmuzniti skozi vsako mišjo luknjico. Pripogibljem se, grbim, plazim; veje mi silijo v oči, usta, ušesa, a Srečko me gleda z one strani, bije ob dlani in ima strašno veselje z mojo težavo.

V gozdiču sva. Gledajo naju smreke in bori; solnce kuka skozi goščavo, in po vejah priskaklja radovedna veverica. Tudi ona naju gleda: »Kdo sta? Odkod sta?« si misli. Midva pa ne odgovarjava nikomur in potujeva dalje po strmini. Po tleh raste mah, tuintam šop trave. In čim višje greva, tem bolj se redčijo smreke. Vmes se svetlika nebo; čisto je in sinje; vročina se bolj čuti; mah ponehuje kakor da bi se umikal nazaj v gozdni hlad, cvetice se prikazujejo, gora se odkriva, najinega brega zmanjkuje, hipoma posveti solnce žarko in bleščeče — na vrhu sva.

Nova deželca leži pred nama. Tam doli teče reka, svetla ko srebro. Šumi in se polagoma vije v daljavo. Vasice se vidijo, bele hiše, cesta, vozniški, ki kriče in pokajo z biči, dolge izorane njive — ljudje in vprežena živina se gibljejo po njih. A vse je majhno kakor za igračo. Samo gore so velike, ogromne in nepremakljivo tihe: iz samih skal.

To je naša domovina. S Srečkom sedeva na tla v mehko travo, in jaz mu pripovedujem, kako so hoteli v davnih, davnih časih poteptati to domovino sovražniki in naše dede odvesti v sužnost; pripovedujem mu stare in lepe povesti. On sedi, molči, me gleda in posluša. Vse razume in vse ga zanima. Potem začne izpraševati sam, in kmalu sva zatopljena v pogovor. — Ko sva tako nekaj časa pomožakala, se vzdignevala, da odrinevala dalje.

Ej! Okrog naju je vse rdeče samih korčkov. »Soldatki« jim pravi Srečko in jih hiti nabirat. Nato jih razdeli po ravnici v več kupčkov. Vsak kupček je ena truma vojakov. Iz najbližjih dveh trum vzame po enega vojaka v vsako roko. Približa ju drugega k drugemu. Srdito se gledata, upogibata in krivita vratova, rdeča perjanica jima plapola v vetru. Zdajci zamahne Srečko, borilca se približata, spopadeta, vrat se stisne na vrat, komaj slišen hrsk! — in enemu je odletela glava. Tudi drugi utrujen poveša glavo, a perjanica mu veselo vihra — zmagovalcu. Pričakuje novega sovražnika. Truma, ki je izgubila prvega vojščaka, pošlje drugega. Močan je in debelovraten. Moško se drži, a vendar se malo stresa. Seveda v boj gre. Tudi ta dva se udarita. Trdno se držita. Noben ne popusti. Srečko poteza z vedno večjo silo. Misliš: zdajzndaj bo odletela ta ali ona glava. Sedaj sta nadvoje. Ali noben ni izgubil glave. Še enkrat se spustita v boj. Toda zopet prideta zdrava iz boja. Ali utrujena sta oba. In Srečko ju s častjo pošlje počivat v travo. Tako gredo drug za drugim v boj. Ne tiho in ne brez svečanosti. Srečko je izbral slovensko trumo — najkrepkejših in najčilejših junakov. Vsi drugi so sovražniki. Pred vsakim bojem hrabri domače vojake z navdušenim, ognjevitim ogovorom: »Slovenski junaki! Možato in pogumno stojte!« jih nagovarja. Jaz mu moram govoriti naprej — on je še majhen in še ne more sam imeti govora. Ali kako me poslušá: lička mu rde in oči leskečejo v radosti in pogumu. Vsako besedo si zapomni in ponavlja moj govor z moškim poudarkom od besede do besede.

Končan je boj. Spodobno in dostojno pokopljeva padle junake. Oba sva ginjena in navdušena. Solnce se niža, a midva še ne misliva na dom. Najprej hočeva iti po svetu, kakor pristoji pogumnim mladeničem.

Hrib se spušča na drugi strani strmo in skalovito navzdol. Tu ni več gozda, samo kuštravi grmiči se oprijemljejo in love okrog skal, ki izprane in nazobčane štrlé iz siromaškega grmovja. Nobena steza ne drži tod. Samo zajec ima pot med drčami, in prekanjena lisica se plazi tod pod noč, ko se napravlja, da gre krast speče kokoši.

Hej, kdo je že šel tu navzdol? Jaz mislim, da pred nama nihče, ker nihče ne zna tako spretno lezti po hribih ko jaz in Srečko.

Na skali stojiva, visoki za velikega moža. Stopnic ni v gorenjskih hribih, kakor veste. A Srečko je komaj pet pednjev velik; kako bo prišel dol? Čisto enostavno. Jaz se spustim s skale in ko stojim na trdnih tleh, mi stopi Srečko na rame, spleza po meni navzdol, in ena težava je manj na svetu. Držeč se za roke, drčiva navzdol po drobnem, meljivem pesku. Toda pesek preide kmalu v drobno kamenje, in mehka Srečkova nožica ne more bresti tega kamenitega morja, ki se giblje, drči in polzi na vse strani. Spleza mi torej na hrbet, se me oklene z rokami okrog vratu, in navzdol gre kakor z vlakom. Z nama beži navzdol kamenje, grmovje šviga ob straneh in zaostaja za nama, vetrc veselo piha . . . sliši se potok v jarku, ropot mlinskih koles se čuje . . . žaga hrska . . . človeški glasovi bijejo na uho . . . otroci kriče, kokoš kokodaka, pes laja . . . v grapi sva.

Velikanska skladanica krljev je zložena pred žago. Žagar jih modro naklada na voziček ter jih, zatopljen v svoje misli, vozi po železnih šinah na žago.

Kopa otrok je zbrana pred žago na krljišču. Vsi jokajo. Pri igri so se sprli in spopadli. Ko naju zagledajo, utihnejo, kakor bi odrezal. Začudeno zro na naju. Nad živimi očmi jim v košatih vejicah trepečejo debele solze, in vsak hip se spusti temu ali onemu katera po zdravih, zagorelih licih.

Srečko hoče zaviti k njim. Vidi se mu, da bi rad vprašal tega, zakaj se joče, onega, kako mu je ime, tretjega bi prosil za pavovo pero, ki mu vihra vrhu preluknjanega klobuka kakor da bi mu iz glave raslo. Ali otroci zbeže, čim se jim približava, kakor da bi jih razvejal veter na vse štiri strani.

Pri vratih lesene žage se prikaže žagar, porivajoč voziček pred seboj po železnih šinah. Od daleč naju pozdravlja. Nato se upre in potisne voziček z vso silo od sebe, da glasno zadrda in obstane pred nama.

Hej, to je zopet nekaj za našega Srečka. Na mah je na vozičku. Še jaz moram k njemu. Toda voz ne gre naprej, ako ga nihče ne potiska. Poizkusiva ga sedé in upiraje se z nogami ob zemljo spraviti v dir. Ne boš! Voz se nama ustavlja. Žagar gleda z žage in se nama smeje. Iz različnih kotov in voglov pričnó pokukavati kuštrave glavice otrok. Nekateri si upajo celo bliže. Nobenemu se več ne ljubi, da bi dalje jokal. Pozabili so na jok. Smejejo se in naju gledajo. Midva sediva na zadnjem koncu vozička in ga poganjeva s tem, da se upirava z nogami ob tla. Tu se Srečko malce preveč upre, nožica mu spodleti in — lopl — Srečko sedi na tleh. A voziček drči navzdol proti žagi.

Glasno se smejó otročaji.

Sedaj prihajajo že prav blizu; pogumnejši nama celo priskočijo na pomoč, ko porivava voz zopet nazaj po položnem bregu.

In nato se prične vesela vožnja: navzdol, navzgor, navzdol, navzgor ... Nihče se ne boji več drugega, vsi so si prijatelji: drug drugemu si gledajo in štejejo gumbе. Vsak ima najlepše. Srečko je že zdavnaj dobil pavovo pero

od žagarjevega Tončka ter si ga vtaknil za čepico. Vesel je in srečen. Ves žari v lica.

Jaz se pogovarjam z žagarjem, sedeč na vozu, na katerem leži hlod, ki ga reže žaga. Žagar hodi okrog s sekiro v roki, pogleduje pri žagi, zabija sedaj na eni, sedaj na drugi strani hloda zagozde in mi pripoveduje, kako mu primanjkuje vode v jezu. Oba kričiva, da se slišiva v trušču in hrušču, ki ga dela žaga.

V tem pride k nama žagarjev najmlajši sinček, ki se je prvi utrudil in naveličal voznje. Drugi so sedaj baš najglasnejši. Poseben krič in smeh zaženo, kadar se kateri zvali z nizkega vozička na tla v mehko in vlažno žagovino. Tako niso niti opazili, kdaj se jim je odtegnil Francek, prikoracal k nama in se oprijel očeta okrog kolena, upirajoč oči name — neznanca. Žagarju, ki mora vedno hoditi okrog voza, je deček v napotje; zato ga položi na konec voza v blazinico. Deček sedi, držeč se za rob voza, drsajočega počasi po uglajenih valčkih, in gleda nepremično na naju. Vedno bolj leze v gručo, trepalnice nad očmi so mu težje in težje, komaj jih še drži pokonci. Ko se drugič ozrem nanj, se je že zdavnaj zleknil po blazini in zatisnil oči. Spi. Trudni ročici mu ležita ob straneh in tudi spita.

A tudi ostalim otrokom je dovolj voznje. Drug za drugim prihajajo na žago in posedajo okrog po zloženih deskah. Srečko pride k meni na voz, se mi nasloni na kolena in gleda, kako hiti žaga rezati debele hlode.

Žagar je naložil hlod. Debeluh se je potočil in se zavalil na trdno mesto. Žagar ga naravna ter ga uklene od obeh strani tako tesno, da se ne more niti za las geniti. Žaga, pritrjena v visokem in močnem hrastovem jarmu, stoji in kaže hlotu svoje velike in svetle zobe. Zdjaci potegne žagar za vzvod, zunaj zašumi voda, se zadrvi ob veliko leseno kolo, brizgne od njega visoko v zrak, da se drobne kapljice zaleskečejo v mavrici, pod podom začno mrmrati kolesa in delati čuden ropot. Sedaj se je zgenila žaga, kakor da bi jo streslo veselje, zasaditi svoje ostre zobe v debelušen hlod; zgenila se je vdrugo, jarem škriplje, se dviga, niža, dviga, niža, dviga, niža . . . prvi hrsk! kakor da bi zaječal hlod . . . hrsk, hrsk, hrsk . . . Žaga gre.

Midva pa misliva na odhod.

Posloviva se pri Žagarjevih in obljubiva, da jih kmalu zopet obiščeva. Otroci naju spremljajo do potoka. Potem ostanejo sami in molče gledajo za nama.

Domov se vračava po beli cesti. Gore so višnjeve, vrhovi se izgublajo v visočini. Na planinah igrajo poslednji solnčni žarki po zelenicah milo in nepopisno. Iz ozke doline prihaja megla. Po zraku vesla in nosi noč v svojem dolgem krilu. Iznad hiš se dviga dim. S paše gredo ovce in zvončkljajo. Po njivi pobira kmet orodje. Reka šumi zaspano in sanjavo. Zadnje solnce tiho polzi po nji tam daleč v ravnini: kakor zlat pas je.

Iz gozdov prihaja tema in izteza roke okrog naju. Slavec poje potihoma in boječe.

Cesta se prevesi čez hrib, in v okroglem, mirnem dolu zagledava pred seboj domačo vilo. Zdaj, zdaj bo izginila in vtonila v noči.

Skoraj doma sva že. Vse je tiho. Zdjaci se razlego v noč:

»O-o, ho-ho, Srečko-o!«

V resnici: sestra Anča kliče. Pred vilo stoji na stezi — dalje se ne upa — strmi v temo in kliče zopet in zopet:

»O-o, ho-ho, Srečko-o!«

Bližnje gore odgovarjajo glasno in razločno:

»O-o!«

Jurek.

*Dolg je nos, turški nos,
bračavic je poln,
krive coklje, turške coklje —
kot na Savi čoln.*

*Ali fes, turški fes!
Kot na polju mak!
Ah, in pas, turški pas!
Kot žareč oblak!*

*Jurek, daj meni fes,
meni fes in pas,
coklje, nos sam imej
sebi v slavo, čast!*

Oton Zupančič.

Mater je zatajil.

Spisal *Ivan Cankar.*

Toplo je bilo, in sneg se je tajal na strehah; kapalo je dol, in kaplje so se lesketale v solncu. Po cestah so hodili lepo oblečeni mestni ljudje.

Mati je prišla prezgodaj pred šolo. Na velikem prostoru je bilo še vse mirno; okna visoke hiše so se bleščala, in časih se je začul glas učitelja, ki je govoril v šoli z rezkim in zvenečim glasom.

Od daleč je bila prišla mati; iz vasi je prišla, ki je bila dobre štiri ure od mesta. Njeni škornji — moški škornji, ki so segali do kolen — so bili vsi blatni; tudi krilo je bilo oškropljeno — široko kmetiško krilo z zelenimi rožami. V desnici je imela mati dežnik in veliko culo, ki je prinesla v nji srajce in par novih škornjev za Jožeta; v levici pa je držala velik robec in v vozlu je bila shranjena desetica, ki jo je bila prinesla za Jožeta.

Mati je bila trudna in lačna; kupila si ni zjutraj nič kruha, zato da je ostala tista desetica cela. Noge so jo bolele, in kašljala je; njen obraz je bil